

Autorki: Aleksandra Guzek, Anna Pawłowska, Klaudia Raszczyk

Filologia polska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

SCENARIUSZ LEKCJI

Co zwierzęta myślą o nas...

– czy mądrze wykorzystujemy naszą potęgę w świecie?

1. Poziom: liceum ogólnokształcące, klasa: 1 (poziom rozszerzony, lekcja dodatkowa)
2. Przedmiot: język polski
3. Czas realizacji: 2 jednostki lekcyjne (90 minut) – lekcja może być realizowana zdalnie
4. **Cele lekcji**
  - a) W zakresie wiedzy uczeń:
    - zna koncepcję na temat człowieka i zwierzęcia w świecie, zaproponowaną przez V.E. Frankla i R. Descartes’a;
    - wie, na czym polega renesansowe myślenie antropocentryczne;
    - zna definicję i wyznaczniki językowego obrazu świata w koncepcji J. Bartmińskiego;
    - zna problematykę omawianych utworów literackich: *Wdzięczność małej myszki*, *Kto jest najpotężniejszy na świecie?* *Baśń z Madagaskaru*;
    - wie, na czym polega relacja zwierząt w przyrodzie na podstawie utworu *Wdzięczność małej myszki*;
    - wie, jaka wizja stosunku zwierząt do człowieka pojawia się w utworze *Wdzięczność małej myszki*;

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

- wie, jaka wizja wolności i rozumu człowieka pojawia się w utworze *Wdzięczność małej myszki*;
  - zna zasady panujące w życiu zwierząt na przykładzie baśni *Kto jest najpotężniejszy na świecie? Baśń z Madagaskaru*;
  - zna środki stylistyczne pojawiające się w baśni *Kto jest najpotężniejszy na świecie? Baśń z Madagaskaru*;
  - wie, jaki jest stosunek zwierząt do człowieka w utworze *Kto jest najpotężniejszy na świecie? Baśń z Madagaskaru*;
  - wie, jakie nacechowanie ma wyraz ‘najpotężniejszy’ w utworze *Kto jest najpotężniejszy na świecie? Baśń z Madagaskaru*;
  - wie, w jaki sposób wykorzystywać swoją wolność i rozum, by nie niszczyć przyrody.
- b) W zakresie umiejętności uczeń potrafi:
- zinterpretować omawiane na lekcji utwory literackie pod kątem wcześniejszych wiadomości teoretycznych;
  - dostrzec analogię między omawianymi tekstami teoretycznymi a analizowanymi utworami literackimi;
  - stworzyć spójną i poprawną pod względem gramatycznym wypowiedź;
  - argumentować swoją wypowiedź;
  - wskazać najważniejszą problematykę omawianych na lekcji utworów literackich;
  - dostrzec odwrotność językowego obrazu świata w kontekście komunikacji zwierząt;
  - wykorzystać wiadomości z utworów literackich w kontekście ochrony środowiska.
- c) W zakresie postaw uczeń:
- jest aktywny i zainteresowany tematyką zajęć;
  - jest empatyczny wobec zwierząt i otaczającej go przyrody;

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

- jest wrażliwy na problemy związane z ochroną środowiska;
- wie, w jaki sposób dbać o otaczającą go przyrodę.

5. **Metody dydaktyczne** (według S. Bortnowskiego)

a) Nauczanie przez poszukiwanie i badanie:

Strategia problemowa:

- pogadanka heurystyczna.

b) Nauczanie przez działanie:

- podsumowanie wiadomości na tablicy Jamboard.

6. **Formy pracy:**

a) indywidualna;

b) zbiorowa.

7. **Materiały dydaktyczne:**

a) sprzęt elektroniczny (laptop/komputer stacjonarny), dostęp do sieci (interaktywna tablica Jamboard) lub w przypadku lekcji stacjonarnej – materiały zawierające tekst do analizy (załącznik 1, 3 i 4) oraz karta pracy (załącznik 2 i 5).

LITERATURA

1. V.E. Frankl: *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjonalnej*. Warszawa 2018.
2. J. Bartmiński: *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin 2006.
3. Zbiór bajek z wydawnictwa Karl Nitzhe Niederwie.
4. Zbiór Wandy Markowskiej i Anny Milskiej: *Baśnie z dalekich wysp i lądów*. Warszawa 1970.

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

PRZEBIEG LEKCJI

I. Ogniwo wstępne (przewidywany czas na realizację – ok. 15 minut)

1. Czynności organizacyjne

2. Sytuacja motywacyjno-problemowa:

Nauczyciel nie podaje tematu lekcji tylko wyświetla poniższy cytat:

„Człowiek dzieli ze zwierzętami wymiar biologiczny i psychologiczny. Człowieczeństwo przewyższa w nim wymiar zwierzęcy i to ono go kształtuje, człowiek nie przestaje jednak być zwierzęciem. Na lotnisku, a więc na płaskim terenie samolot, podobnie jak samochód nie traci zdolności jezdnych, swoją prawdziwą naturę samolotu pokazuje jednak dopiero, gdy wzniesie się w powietrze, a więc w przestrzeń trójwymiarową. Podobnie człowiek jest między innymi zwierzęciem, ale jest też kimś niekoniecznie więcej, więcej o cały wymiar, mianowicie wymiar wolności. Wolność człowieka nie jest oczywiście wolnością od uwarunkowań, czy to biologicznych, psychologicznych, czy socjologicznych. Nie jest to w ogóle wolność od czegoś, tylko wolność ku czemu, a mianowicie wolność zajęcia *stanowiska* wobec wszystkich uwarunkowań. I tak też człowiek ukazuje swoje prawdziwe człowieczeństwo, gdy wznosi się w wymiar wolności”¹.

Po przeczytaniu fragmentu tekstu, nauczyciel zadaje uczniom pytania:

- Jakie miejsce zajmuje człowiek i zwierzęta w świecie? Czy istnieje między nimi wspólna zależność?
- Czy człowiek jest ponad zwierzęciem?
- Co stawia człowieka ponad zwierzęciem?
- Jak rozumiana jest tutaj wolność człowieka?
- Czy człowiek wykorzystuje zawsze swoją wolność w odpowiedni sposób?

---

¹ V.E. Frankl: *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjonalnej*. Warszawa, 2018, s. 17.

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

Na podstawie powyższych pytań, nauczyciel pyta uczniów jak myślą, co będzie tematem dzisiejszej lekcji. Po zebraniu odpowiedzi klasy, zapisuje na tablicy temat: *Co zwierzęta myślą o nas ... – czy mądrze wykorzystujemy naszą potęgę w świecie?*.

- II. Ogniwo właściwe (przewidywany czas na realizację: ok. 60 minut w tym: ok. 20 minut na omówienie wstępu teoretycznego i ok. 40 minut na analizę tekstów literackich)
1. Nauczyciel rozdaje uczniom tekst teoretyczny dotyczący wizji zwierząt i człowieka w kontekście zachowań instynktownych oraz sfery związanej z rozumem (załącznik nr 1.).
  2. Po lekturze nauczyciel prosi uczniów o uzupełnienie tabeli (załącznik nr 2.) w oparciu o tekst.
  3. Następnie wspólnie z klasą omawia odpowiedzi. Pyta uczniów jaką wizję człowieka przedstawiają oba fragmenty tekstów:

Przykładowa odpowiedź uczniów: człowiek jest istotą wolną i myślącą, natomiast zwierzę opiera się na instynkcie i myśleniu mimowolnym oraz automatycznym, a także braku możliwości wyboru.

4. Nauczyciel pyta, czy zwierzęta rzeczywiście, jak wskazuje autor tekstu, nie podejmują się przeciwstawieniu bólowi w przeciwieństwie do człowieka, który dzięki temu pierwiastkowi ludzkiemu może odciąć się od części zwierzęcej swojej natury.
5. Nauczyciel pyta do jakiego nurtu nawiązuje takie myślenie o człowieku i w jakiej epoce dominowało.

Przykładowa odpowiedź: renesansowe myślenie antropocentryczne

6. Nauczyciel pyta uczniów, czy człowiek zawsze mądrze wykorzystuje swoją wolność i rozum. Prosi uczniów, aby nie odpowiadali na to pytanie od razu, tylko je zapamiętali, ponieważ ta refleksja, będzie potrzebna podczas omawiania utworów literackich.
7. Nauczyciel pyta uczniów, czy wiedzą co to jest *językowy obraz świata*.

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

Przykładowa odpowiedź:

„JOS jest potoczną interpretacją rzeczywistości z punktu widzenia przeciętnego użytkownika języka, oddaje jego mentalność, odpowiada jego punktowi widzenia i jego potrzebom. Jest „naiwny” [...], to znaczy równocześnie antropocentryczny i etnocentryczny, tworzony z punktu widzenia człowieka, mierzony ludzkimi miarami. W potocznym obrazie otaczającego człowieka i bliskiego mu świata słońce wschodzi i zachodzi, rośliny dzielą się na użyteczne i szkodzące, ptaki na złowieszcze i przyjemne, woda jest zdrowa, czyli nadająca się do picia przez człowieka, albo nieprzydatna, cuchnąca, gwiazdy mrugają, droga biegnie, coś jest zimne, ciężkie, wysokie w relacji do miar przeciętnego człowieka. JOS jest przekazywany wraz z językiem, jest zarazem praktyczny, wystarczający na potrzeby codziennej komunikacji”².

8. Nauczyciel pyta, z jakiego punktu widzenia tworzona jest definicja językowego obrazu świata”.

Przykładowa odpowiedź: antropocentrycznego i skupionego na człowieku.

9. Nauczyciel prosi uczniów, by zastanowili się, co mógłby przekazać język zwierząt, gdyby umiały mówić.
10. Nauczyciel analizuje teksty wspólnie z uczniami: *Wdzięczność małej myszki*³, *Kto jest najpotężniejszy na świecie? Baśń z Madagaskaru*⁴.
11. Nauczyciel analizuje pierwszy tekst: *Wdzięczność małej myszki* (załącznik nr 3) i zadaje uczniom pytania naprowadzające.

— Jaka wizja przyrody występuje w tej bajce?

² Jerzy Bartmiński: *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin 2006, s. 14.

³ Zbiór bajek z wydawnictwa Karl Nitzhe Niederwie.

⁴ Zbiór Wandy Markowskiej i Anny Milskiej *Baśnie z dalekich wysp i lądów*, Warszawa 1970.

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

- Co obrazuje język zwierząt w tej bajce?
- Jakie relacje panują między zwierzętami?
- Co język zwierząt mówi o nas jako ludziach i jak zmienia perspektywę świata zwierząt?
- W jaki sposób wizja człowieka i zwierzęcia nawiązuje do wcześniej przeczytanego tekstu teoretycznego?
- W jaki sposób człowiek wykorzystuje wolność i rozum w podanym tekście literackim?

Przykładowa odpowiedź: W języku zawarta jest hierarchiczność przyrody. Lew to zwierzę potężne, budzące strach, którego boją się inne słabsze i mniejsze zwierzęta takie jak myszka. Zdrobnienie „maleńka myszka” ukazuje jej bezbronność wobec silniejszego od siebie zwierzęcia. Pomimo hierarchiczności przyrody i wyobrażeniu „silniejszego i słabszego” panuje tutaj pewna relacyjność i wzajemne zrozumienie. Zwierzęta nie zadają sobie wzajemnie bólu bez powodu jak robi to człowiek w stosunku do zwierząt. Obrazuje to słownictwo: „wielkoduszność” oraz „odwdzięczę”. W świecie zwierząt występujących w tej bajce występują przyjazne relacje, co odzwierciedlają wyrazy nawiązujące do śmiechu i radości. Ludzie a konkretniej myśliwi, nie zwracają uwagi na cierpienie zwierząt dla swojej korzyści. Język w tej części bajki odzwierciedla smutek i żal lwa do człowieka za ból, który mu zadaje. Zwierzęta są bezsilne i bezbronne wobec nas, a człowiek to wykorzystuje. W tym fragmencie następuje również zmiana języka opisu otoczenia, w którym żyje lew (Na skraju pustyni w ciepłych promieniach słońca wygrzewał się leniwie lew). Nasze działania sprawiają, że życie zwierząt staje się „ciemne jak noc”.

12. Nauczyciel analizuje z uczniami drugi tekst: *Kto jest najpotężniejszy na świecie? Baśń z Madagaskaru* (załącznik nr 4) i zadaje uczniom pytania naprowadzające:

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

- W jaki sposób zostaje zorganizowana kolejność występowania poszczególnych zwierząt w tekście?
- Jakie środki stylistyczne zostają użyte w tekście i w jakim celu?
- Jak zwierzęta postrzegają człowieka w tekście?
- Jaki wydźwięk ma wyraz „najpotężniejszy” występujący w utworze? Czy wyraża on pozytywny czy negatywny stosunek zwierząt do człowieka? Czy na podstawie tego wyrażenia, można stwierdzić, że ludzie właściwie wykorzystują swoją potęgę w świecie, czy może wręcz przeciwnie?

Przykładowa odpowiedź: W baśni występuje cały przekrój od najmniejszego kolibra, przez drzewo, wicher, górę, mysz, kota, psa, powróż, nóż, rdzę, wodę aż po skałę aż po kraby. Każde kolejne pytanie o to kto jest najpotężniejszy na świecie oparte jest na przykładzie kolejnego zwierzątka, które się wypowiada. Konkretnie żywioły przyrody oraz zwierzęta obrazują poszczególne onomatopeje (hau hau, miauu, miauu, ciach ciach, ech). Baśń obrazuje postrzeganie ludzi przez zwierzęta. Jesteśmy najpotężniejsi, ponieważ ingerujemy w cały przekrój przyrody, która pojawia się w tekście. Wyraz „najpotężniejszy” jest kluczowy w zrozumieniu tej baśni, ponieważ żadna istota w przeciwieństwie do poprzednich nie jest silniejsza od nas. Odzwierciedla to silne myślenie antropocentryczne.

III. Ogniwko końcowe (przewidywany czas realizacji: ok. 15 minut)

1. Nauczyciel podsumowuje lekcję za pomocą interaktywnej tablicy Jamboard⁵ (w formie stacjonarnej można wykorzystać kartę pracy, stanowiącą załącznik nr 5). Prowadzący zajęcia udostępnia klasie link do tablicy. Uczniowie mają za zadanie dodać notatki

⁵ Przykładowa tablica znajduje się pod adresem: <https://jamboard.google.com/d/1GW8-wyqydrJr5QIlo8qs-Ux4VvXSMV0CzPnMzi-Uuc/viewer?fbclid=IwAR0lCd-qIs4iA7bUcl2QzuDxnpwBPCBYCJ0804RAhlnmjB4tVg1XGIInmmLM>. Uwaga: nauczyciel powinien do prowadzenia własnych zajęć, utworzyć tablicę samodzielnie.

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

dotyczące refleksji na temat wykorzystania przez człowieka wolności i rozumu. Po upływie 7 minut nauczyciel zbiera podane przez uczniów informacje i wspólnie omawia je z klasą.

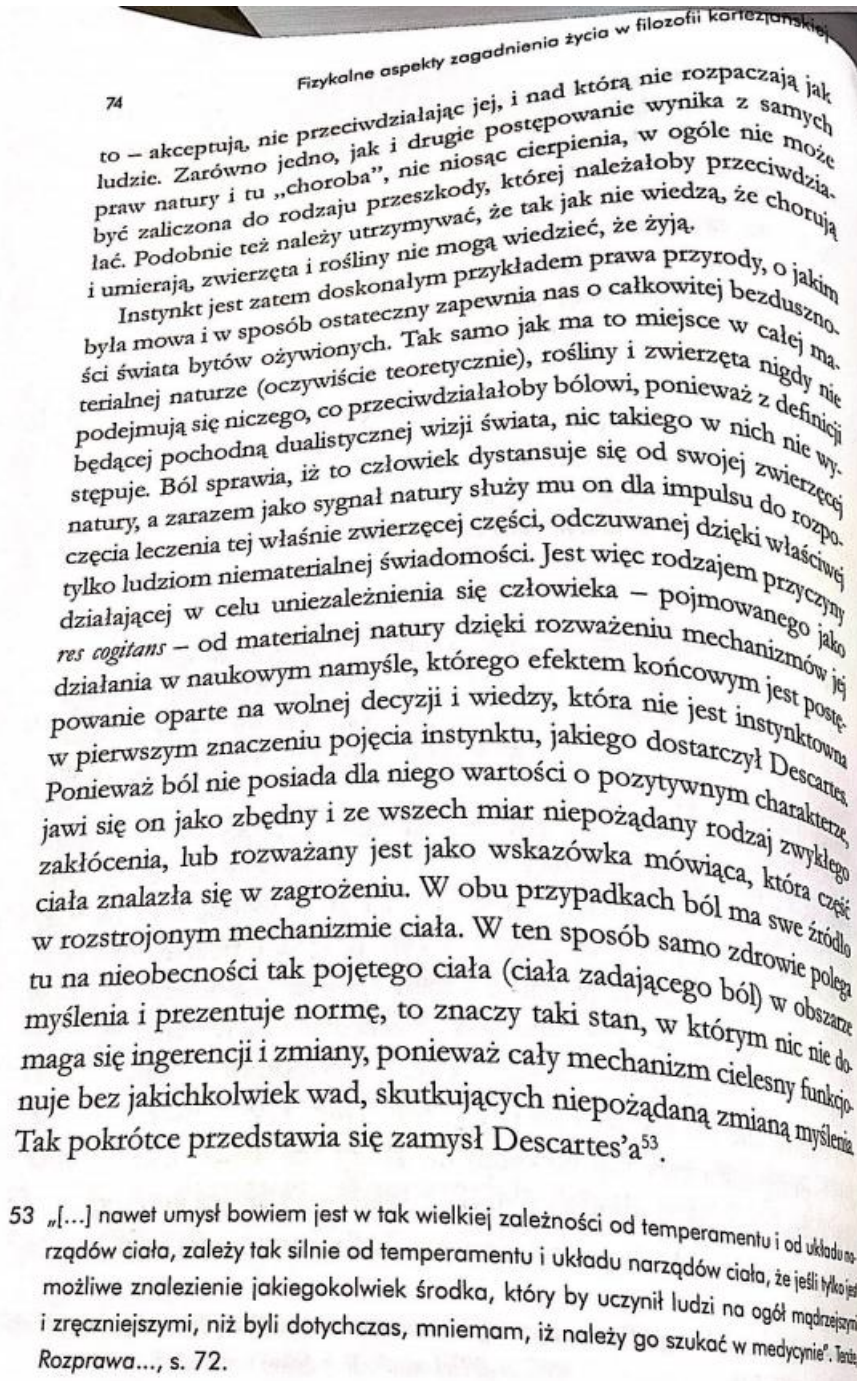
Wnioski z lekcji: Nauczyciel wskazuje, że komunikacja zwierząt przedstawiona w tekstach literackich jest odwrotnością myślenia o Językowym Obrazie Świata, jedynie z punktu widzenia antropocentrycznego. Przedstawione dwa fragmenty tekstów za pomocą języka zwierząt pokazują w jaki sposób zwierzęta postrzegałyby ludzi, gdyby potrafiły mówić i komunikować się ze światem za pomocą słów. Gdybyśmy mogli je usłyszeć, moglibyśmy zweryfikować swoje zachowanie i lepiej je zrozumieć, stawiając na pierwszym miejscu nie samego siebie lecz inne żywe istoty żyjące wokół nas.

Kolejna strona: załączniki nr 1–5.

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

Załącznik nr 1.

The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

Rozdział I

73

Działanie zwierząt nie polega więc na posiadanej przez niewiedzy, ani na decyzji. Gdy wykonują coś z zakresu swoich działań, podlegają konieczności. Jest to ten sam przymus, dzięki któremu rzeczy ciężkie spadają ku środkowi Ziemi, a woda zamarza w niskich temperaturach. W *Liście Descartes'a do Markiza de Newcastle*, datowanym na 23 listopada 1646 roku, czytamy:

Kiedy jaskółki przylatują wiosną, czynią to z dokładnością zegara. Wszystko, co robią pszczoły miodne, jest tej samej natury, a porządek, jaki zachowują żurawie w locie oraz ten, jakiego przestrzegają w walce małpy, jeśli jest prawdą, że w ogóle jakiegos w jej trakcie przestrzegają, i wreszcie zwyczaj czynienia pochówku ich zmarłym, nie są bardziej dziwne, niż odruch należący do psów i kotów, które choćby nigdy wcześniej tego nie czyniły, kopią w ziemi w celu ukrycia swoich odchodów, co ukazuje, iż wykonują to wyłącznie dzięki instynktowi i bez myślenia o tym⁵².

Fragment ten dowodzi, że zachowania instynktowne są mimowolne i że tym bardziej należy myśleć o nich jako o automatycznych. Zwierzę, co podkreślamy, nie ma żadnego wyboru. Nauka o jego zachowaniach polega na statystyce i jest w tym stopniu pozbawiona komplikacji, co nauka o tym, co nieożywione.

Powiedziałem wyżej, iż medycyna nie odnosi się do istot składających się z jednej tylko substancji, chociaż z punktu widzenia kartezjanzmu jeszcze lepiej niż do ludzi powinna dać się stosować do zwierząt. Paradoks polega na tym, że z uwagi na to, iż są one pozbawione myślenia, schorzenia nie mogą im w żaden sposób doskwierać ani one nie mogą domagać się ich usunięcia. Pomiedzy zwierzęciem chorym i zdrowym, właśnie przez wzgląd na brak świadomości odmienności tych stanów, nie ma żadnej różnicy, a znoszenie chorób przez specjalistów w przypadku zwierząt niczemu nie służy. Ich wewnętrzny regulator w postaci instynktu nakaże im podjąć działania służące autonaprawie lub poprowadzi je do łagodnej śmierci, którą zwierzęta – nazwijmy

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

Załącznik nr 2.

Wizja człowieka w przyrodzie	Wizja zwierzęcia w przyrodzie

Załącznik nr 3.

Na skraju pustyni w ciepłych promieniach słońca wygrzewał się leniwie lew.

Nagle, między jego łapami zaczęła pękać ziemia i z małej szparki wygrzebała się na światło dzienne maleńka myszka. Lew zamierzył się do uderzenia swoją olbrzymią łapą.

Widząc to myszka przewróciła się ze strachu na grzbiet. Była pewna, że nadszedł kres jej życia.

Alek król zwierząt zaśmiał się tylko i puścił ją wolno.

"Podziwiam twoją wielkoduszność kochany lwie," zapiszczała radośnie mysz,

"i w zamian ci się odwdzięczę"

"W jaki sposób ty, takie maleństwo chcesz mi się odwdzięczyć?" - zamruczał ziewając znudzony lew.

Po upływie pewnego czasu, lew zaplątał się w sieć, którą rozpięli myśliwi.

Rozwścieczony i zrozpaczony szarpał i rwał sieć, ale mimo olbrzymiego wysiłku nie mógł jej rozerwać.

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations [HEC]

Zapadła już noc, zmęczony i smutny lew leżał na ziemi.

Nagle zupełnie niespodziewanie zjawiała się mała myszka i swoimi ostrymi ząbkami przegryzać linki sieci.

Jeszcze przed świtem lew był wolny.

"Widzisz," zapiszczała myszka, "dotrzymałam słowa. Nawet najsłabszy potrafi innym pomóc."

Załącznik nr 4.

Pewnego razu maleńki koliberek spał na wysokim drzewie.

Wtem zerwała się wichura, gałązka go uderzyła i zaspany koliberek o mało nie spadł na ziemię.

- O - powiada - najpotężniejsze na całym świecie jest drzewo. Takiego siłacza jak mnie, potrafiło strącić na ziemię!

Drzewo na to:

- Gdybym było najpotężniejsze, jak powiadasz, to wichry nie miałyby siły wyrwać mnie razem z korzeniami z ziemi. Wichry są najpotężniejsze.

- Bach! Gdybym naprawdę była tak potężna - ~~rzecz~~ góra - nigdy by myszce nie udało się we mnie wygrzebać norki. To więc mysz jest najpotężniejsza.

- Co wy mówicie! - pisnęła mysz - Gdybym była naprawdę najpotężniejsza, jak mówi góra, tobym się wcale nie lękała kota. To on, kot, jest najpotężniejszy.

- Miau, miau, miau, gdybym ja był tak mocny, jak mówi mysz - zamruczał kot - to nigdy nie mógłby mnie schwytać pies. Pies jest najpotężniejszy na świecie.

- Hau, hau! Gdyby tak było, jak mówi kot - zaszczekał pies - tobym mnie nie wzięł powróż. To on, powróż, jest najsilniejszy.

- Nie masz racji, gdyby było naprawdę tak jak mówisz - ~~rzecz~~ powróż - nie mógłby mnie nóż przeciąć.

- Ciach, ciach, ciach! - dźwięknął nóż - Mylisz się, sznurze, gdybym był rzeczywiście najmocniejszy na świecie, nigdy by rdza nie mogła mnie tknąć. Rdza jest najpotężniejsza.

- Et! Głupstwa pleciecie! Toć mnie woda może zmyć, woda jest najpotężniejsza - mówi rdza.

- Och, gdyby tak było, jak mówi rdza - zaszemrała woda - nie musiałabym na sobie dźwigać łodzi. Łódź jest najpotężniejsza.

- Ale skądże! Mylisz się! Gdybym była najpotężniejsza, tobym mnie na pewno podwodna skała nie mogła podziurawić. To skała jest najpotężniejsza.

- Gdzie tam! - ~~rzecz~~ skała - Gdyby tak było, to nie mógłby sobie kraby obrać mieszkania na moich szczelinach. Kraby są najpotężniejsze.

- A to ci dopiero historia! - zawołały kraby pękając ze śmiechu.

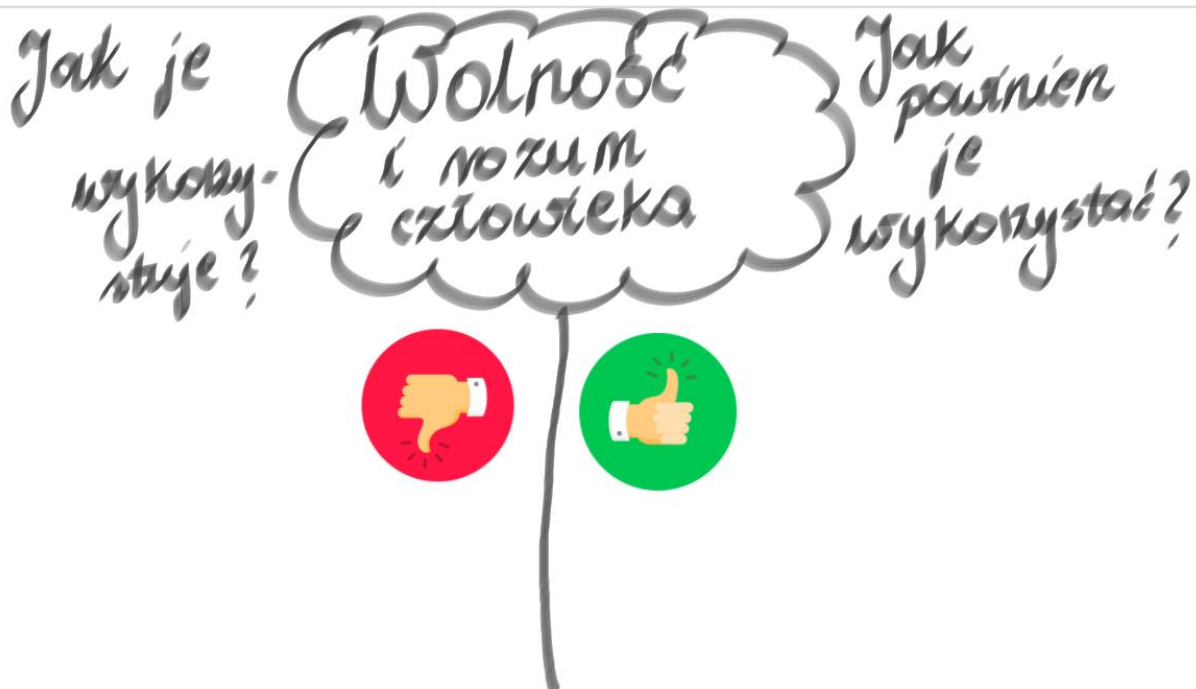
- My, kraby, mamy być najpotężniejsze! Toć gdyby tak było, nie zjadałby nas człowiek. To człowiek jest najpotężniejszy na świecie.

Na te słowa koliber, drzewo, wicher, góra, mysz, kot, pies, powróż, nóż, rdza, woda i skała zakrzyknęły razem:

- Tak, tak kraby prawdę mówią, teraz wiemy, że człowiek jest najpotężniejszy!

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*

Załącznik nr 5.

*The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe
This project was made possible through Strategic Grant No. 22020071 from the International Visegrad Fund.*